Чистяк Д.О., *асистент*
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка

СТРУКТУРА МІФІЧНОЇ ІЗОТОПІЇ У ФРАНКОМОВНОМУ ХУДОЖНЬОМУ ТЕКСТІ

У статті на матеріалі франкомовних текстів ранньої драматургії М. Метерлінка розглядається структура давньогрецької міфічної ізотопії у межах текстового знакоутворення. Пропонується методика аналізу міфологічного інтертексту у франкомовному художньому тексті.
Ключові слова: *лінгвопоетика, інтертекст, міфічна конотація, метаобраз, міфопоетична картина світу.*

В статье на материале франкоязычных текстов ранней драматургии М.Метерлинка анализируется структура древнегреческой мифической изотопии в процессах текстового знакопорождения. Разрабатывается методика анализа мифологического интертекста во франкоязычном художественном тексте.
Ключевые слова: *лингвопоэтика, интертекст, мифическая коннотация, метаобраз, мифопоэтическая картина мира.*

This article is devoted to the study of the structure of Ancient-Greek mythic connotation in texts of the French-speaking author Maurice Maeterlinck. The method of analysis of the mythologic intertext in French literary texts is elaborated.
Key words: *linguopoetics, intertext, mythic connotation, metaimage, mythopoetic worldview.*

Постановка проблеми. Проведена нами реконструкція давньогрецької міфологічної картини світу [Чистяк 2011] показала, що з пізньоанімістичної тотожності ЛЮДИНА = СВІТ виокремилися два образно-концептуальні локуси: ЗЕМЛІ = МОГИЛИ і НЕБА = СВІТЛА, з яких у добу неоліту сформулювалися два міфопеотичні концепти ДОЛЯ та НЕДОЛЯ, із подальшим виділенням бінарної системи міфопоетичних метаобразів. За першим міфопоетичним концептом закріплено такі метаобрази як ВЕРХНЄ, ПРАВЕ, СТАРШЕ, БЛИЗЬКЕ, СВОЄ, СВІТЛЕ, СУХЕ, ВИДИМЕ, БІЛЕ, ВЕСНА, ЮНЕ, ЗЕМЛЯ (у протиставленні до ПІДЗЕМЕЛЛЯ), НЕБО, ВОГОНЬ, СХІД, ПІВДЕНЬ. За другим – міфопоетичні метаобрази НИЖНЄ, ЛІВЕ, МОЛОДШЕ, ДАЛЕКЕ, ЧУЖЕ, ТЕМНЕ, ВОЛОГЕ, ЧОРНЕ, СТАРЕ, НЕВИДИМЕ, НІЧ, ЗЕМЛЯ (у протиставленні до

НЕБА), ВОДА, МОРЕ, ЛІС, ЗАХІД, ПІВНІЧ, МІСЯЦЬ. Саме окреслені семантичні структури лягли в основу усної фольклорної протонарації, що поєднувала в собі низку рослинних, тваринних, природних, речових і згодом – актантів-персоніфікацій міфопоетичних концептів, а також елементарних предикативних схем, організованих довкола теми смерті-нового народження (із історичними варіаціями в добу пізнього палеоліту, бронзового та залізного віків). У межах такого наративу слушно відзначають наявність міфем (проекція міфічного імені, реалії чи явища) та міфологем (проекції міфічної сюжетної моделі). Таким чином, саме пізньоанімістичні та пізньопалеолітичні міфопоетичні концепти й метаобрази можуть слугувати тим структурно-семантичним ядром, який лежить в основі літературно обробленого давньогрецького тексту. Можна висунути гіпотезу про функціонування у художньому тексті різних рівнів проекції семіотичного ядра міфологічного інтертексту, яке перекодовується у семіотичне ядро авторського тексту в плані актуалізації рудиментів міфологічної семантики у певних текстових структурах.

Виклад основного матеріалу. Найнижчим рівнем семантичних взаємозв'язків авторського гіпертексту й міфологічного інтертексту в плані семантики, вочевидь, виступає семний рівень. Однак зіставлення саме на цьому рівні не здається можливим, оскільки наявна інформація щодо функціонування міфологічної картини світу представлена ширшими текстовими одиницями – міфологічними концептами (ДОЛЯ, НЕДОЛЯ, ЖИТТЯ, СМЕРТЬ), а також низкою міфопоетичних метаобразів (СВІТЛЕ, ТЕМНЕ, ВОЛОГЕ, БІЛЕ тощо), що перекодовуються у низку сталих актантів (міфеми) та актантних відношень (міфологеми). Виходячи із зазначеного вище, можна припустити, що основним матеріалом для інтертекстуального аналізу в гіпертексті слугуватиме поняття художнього образу як корелята античних міфем, а поняття образної парадигми співвідносне з міфологемою.

Водночас попри те, що розгляд самого поняття художнього образу провадився представниками різноманітних філологічних підходів: мовно-філософського (С. Аверінцев, О. Лосєв, О. Потебня), психолінгвістичного (В. Бєлянін, Л. Виготський, Л. Новіков), лінгвосеміотичного (Ю. Лотман, В. Зарецький, Н. Павловіч), лінгвокогнітивного (Н. Арутюнова, О. Кагановська, Л. Бєлєхова), лінгвостилістичного (Ю. Степанов, О. Єфімов, К. Долінін, І. Смущинська), інтертекстуального (Н. Кузьміна, Н. Фатєєва, Ю. Степанов), лінгвопоетичного (В. Виноградов, Г. Винокур,

Н. Слухай), серед інших, воно не набуло у філологічній науці остаточного визначення. Така ситуація пов'язана з широкою дискретністю поняття "художній образ", яке виступає загальним терміном на позначення структур різних рівнів тексту: від фонічного до сюжетно-композиційного, від концептуального до рівня семіозису культури.

Для нашого аналізу ми пропонуємо уточнити поняття "образ" робочим терміном "міфічно конотований вербалізований образ". Ним слушно окреслити групу лексем із номінативною функцією, яка реалізується на обмеженому текстовому матеріалі (в межах однієї пропозиції) і виявляє здатність до актуалізації рудиментів міфічного світовідчуття. Вочевидь, найчастіше ВО представлений інформаційним інваріантом тексту "актант + атрибут + предикат", виділеним Л. Черняховською [Черняховская 1989, 12]. На відміну від поняття "мовленнєвого образу", уведеного О. Єфимовим [Ефимов 1959, 93] на позначення різних видів фігур стилю, стилістична функція міфічно конотованого ВО – міфічна конотація – виступає імпліцитно маркованою й реалізується в текстовому оформленні лише на рівні більших текстових структур. Слушно припустити, що ВО виступатиме гіпертекстуальним аналогом міфеми і за такої постановки питання може частково актуалізувати образні парадигми, генеровані міфемами: міфопоетичні метаобрази СВІТЛО, ТЕМНЕ, БІЛЕ, ВОЛОГЕ можуть виявлятися в його структурі й генерувати відповідні семантичні ізотопії структур вищого рівня.

Ці структури вищого рівня можна означити по-різному. Так, їм може відповідати термін "метаобраз", запропонований Ю. Степановим на позначення "загальнішого – безпосередньо невираженого образу", що відповідає "кільком або навіть багатьом словесним образам" [Степанов 1965, 290]. За такої тези, слушно зауважити, що індикторами імені метаобразу виступають повторювані елементи у значенні ВО, а міфічно конотованого ВО (нижче – МКВО) – повторювані елементи у значенні (власне, шляхом ідентифікації міфічно конотованої семантичної ізотопії). Так, метаобраз БІЛЕ імплікуватиме цілу низку МКВО і виступатиме гіпертекстуальним корелятом міфопоетичного метаобразу БІЛЕ як маркера міфологічного концепту ДОЛЯ (доба неоліту). О. Кагановська [Кагановська 2002] слушно відзначає наявність структур вищого рівня відносно метаобразів – текстових концептів різних рівнів, які синтезують ментальний образ дійсності автора твору у мовленнєвій реалізації. Варто додати: аналіз давньогрецької міфологічної картини світу свідчить, що основними міфічно

конотованими мегаконцептами слушно розглядати ЖИТТЯ та СМЕРТЬ. Вони ж можуть генерувати міфічну конотацію міфопоетичної картини світу автора через відповідні структурні відношення між ідентифікованими метаобразами; цими відношеннями можуть виступати актантні схеми як гіпертекстуальні кореляти античних міфологем

Таким чином, *першим етапом* методики виявлення міфічного субстрату в художньому тексті постане ідентифікація ВО гіпертексту, котрі слугуватимуть потенційними маркерами міфопоетичних метаобразів із негативною (міфопоетичний концепт НЕДОЛЯ) чи позитивною (міфопоетичний концепт ДОЛЯ) семантикою. Приміром, ВО "une lampe allumée" /запалена лампа/ [Maeterlinck 2009, 11] може слугувати потенційним маркером міфопоетичного метаобразу СВІТЛО міфопоетичного концепту ДОЛЯ (спільна класема /джерело світла/; під "класемою", згідно з К. Бейлоном і К. Міньйо розуміємо групу сем, що характеризують певне поняття [Baylon 2000, 135]). Наголошуємо, що йдеться саме про *потенційно* міфічно конотовані образи, адже в гіпертексті можливе також функціонування нашарувань недомінантної семантики, що маркує культурно-семіотичні інтертекстеми пізніші відносно до давньогрецького міфологічного інтертексту.

Другий етап дослідження полягатиме в інтертекстуальному зіставленні античних текстів із гіпертекстом, що дозволить виявити низку міфопоетичних дескрипторів (міфем, міфологем, ідеологем), які функціонують у гіпертексті, а водночас слугують медіаторами основних міфопоетичних концептів доби неоліту, а також низки пізньоанімістичних міфопоетичних концептів. Якщо ідентифікація цих останніх шляхом прямого зіставлення з ВО гіпертексту не здається можливою через недостатній рівень узагальнення, то після проекції семантичних зв’язків ув інтертекстуальної взаємодії їх можна буде ідентифікувати як рудименти давнішої стадії функціонування міфічного світовідчуття. Ми виходимо з того, що контекстуальний аналіз ширшого текстового масиву довкола інвентаризованих потенційно міфічно конотованих ВО у гіпертексті водночас із їхнім інтертекстуальним зіставленням із низкою античних текстів-інтерпретантів, виявить подібності як на рівні сем, так і на рівні ширших семантичних утворень (міфопоетичні метаобрази, міфічно конотовані метаобрази, міфопоетичні концепти). Водночас унаслідок контекстуального зіставлення цих одиниць інтертексту з одиницями вищого порядку в гіпертексті (пропозиції, надфразові єдності як актуалізації метаобразів і

класем) можна буде виявити ті структурно-сюжетні елементи й протоконцептуальні схеми, які лежать в основі текстів-інтерпретантів міфічного субстрату.

Третій етап передбачає інвентаризацію специфічних для гіпертексту на рівні міфічної конотації міфем і міфологем залізного віку, а також семантичних зв'язків доби неоліту та пізнього анімізму, медіаторами яких вони постають. Ці відношення реалізуються у низці міфопоетичних метаобразів (приміром ВОЛОГЕ / СВІТЛЕ) як корелятів міфопоетичних концептів ДОЛЯ / НЕДОЛЯ – для доби неоліту, а також міфопоетичних метаобразів СВІТЛО / ТЕМРЯВА міфопоетичних концептів СМЕРТЬ і ЖИТТЯ відповідно. Одержані результати слугуватимуть базовим структурно-семантичним інваріантом для побудови міфопоетичної картини світу М. Метерлінка. Водночас необхідним нам здається *четвертий етап* дослідження, що передбачає верифікацію результатів, одержаних у ході інтертекстуального зіставлення. Він полягає у виявленні особливостей семантичної ізотопії на синтагматичному рівні гіпертексту – у двох довільно обраних фрагментах тексту драми з метою їхньої кореляції з уже зафіксованими даними при інтертекстуальному аналізі. Аналіз семантичної ізотопії має підтвердити гіпотезу про функціонування у тексті структур вищого порядку – міфічно конотованих метаобразів і текстових концептів, які виступають значущими елементами міфопоетичної картини світу автора. Поняття "семантичної ізотопії" уведене до наукового обігу А. Ж. Ґреймасом на позначення "повторів деяких семантичних елементів, покликаних уніфікувати елементи мовлення" [Baylon 2000, 135]. При цьому семантична актуалізація значення відбувається як а рівні сем, так і на рівні груп однакових класів сем – семем (термін відповідає "класемі" в К. Бейлона й К. Міньйо та "таксемі" Ф. Растьє, що є взаємозамінними). Натомість метод інтерпретативної семантики Ф. Растьє пропонує розглядати семантичну ізотопію й на тематичному рівні узагальнення, через обґрунтування наявності "таксемічних тем", "тем галузі", "тем виміру" й "архітем" [Hébert 2001, 124]. Таксемічні теми охоплюють спільні теми для кількох таксем; теми галузі фіксують приналежність груп таксем до певної галузі дійсності; теми виміру імплікують характеристики модального простору як низку типологічних класів-ізотопів; архітема групи семантичних сполук, що передбачають "розподіл семантичних світів тексту" [Hébert 2001, 126]. Приміром, лексична одиниця "комета" може актуалізувати таксему /тьмяне світло/, таксемну тему "світло на

тлі темряви", тему галузі "небесне світило", теми виміру "темрява" та "світло" й архітеми "життя" та "смерть".

Класифікація тематичних рівнів семантичної ізотопії за Ф. Растьє дозволяє поширити методику компонентного аналізу на ідейно-тематичний і концептуальний рівні художнього тексту. За такої постановки питання така ідентифікована нами текстова одиниця як міфічно конотований вербалізований образ постане нуклеарною семою у структурі певної таксеми, а міфічно конотований метаобраз – нуклеарною таксемою у структурі таксемних сем і – на вищому рівні узагальнення – тем виміру, в той час як міфопоетичний концепт у гіпертексті виявиться у структурі архітеми (співвідносної з текстовою одиницею мегаконцепту). Водночас варто зауважити, що подібні спостереження не виключають полівалентності у сполучуваності означених текстових структур у процесі образно-семантичної ізотопії, тож гіпотеза про детермінованість нукдеарних сем міфічно конотованими структурами має пройти детальну верифікацію в ході компонентного аналізу структур обраних уривків тексту (згідно з методами інтерпретації тексту, викладеними у працях В. Виноградова, З. Хованської В. Кухаренко, З. Тураєвої та ін.) із подальшим зіставленням із даними інтертекстуального аналізу.

П'ятий етап дослідження має охопити лінгвопоетичний рівень філологічного аналізу. Єдиної методики лінгвопоетичного аналізу на сьогодні не існує. В. Виноградов визаначав поетику як "науку про форми, види, засоби і способи словесно-художньої творчості, про структурні типи і жанри літературних творів" [Виноградов 1963, 206], пов'язану з естетичним фактом. Естетичний вимір художнього тексту Г. Винокур окреслював як низку структур авторської свідомості як складової "нової дійсності" (Г. Винокур) [Винокур 1990, 28] – власне, авторської картини світу. Як слушно відзначила В. Задорнова [Задорнова 1984, 127], роботи В. Виноградова фактично виясняли проблему образу автора, тобто моделі людського відношення до світу, або в новітній термінології – "авторську картину світу" (О. Кагановська, Ф. Растьє та ін.), "авторське розуміння відносин між явищами" (І. Гальперін [Гальперин 1981, 28]), "ідейно-художню основу творчості письменника" (З. Хованська), "авторську інтенцію" (З. Тураєва) як складову "ідейно-тематичного змісту тексту" [Тураева 1986, 57] тощо. Саме ці категорії або їхні кореляти на інших рівнях узагальнення (концептуальна картина світу, міфопоетична картина світу) здаються нам релевантними для прояснення естетичної складової художнього тексту.

Висновки і перспективи дослідження. У межах нашого дослідження лінгвопоетики міфологічного інтертексту слушною для виявлення ідейно-естетичного рівня авторського тексту здається побудова міфопоетичної картини світу М. Метерлінка як моделювальної системи міфопоетично конотованих метаобразів, що виникають шляхом інтертекстуальної взаємодії між міфопоетичним образом світу першого рівня (античні міфеми і міфологеми доби залізного віку як кореляти семантичних тотожностей доби неоліту та анімізму) та міфопоетичним образом світу другого рівня (гіпертекст художніх творів М. Метерлінка), виступаючи фрагментом асоціативно-інтенсіонального каркасу авторського образу світу.

1. *Виноградов В. В.* Стилистика. Теория поэтической речи. Поэтика / Виктор Владимирович Виноградов. – М.: Изд-во АН СССР, 1963. – С. 3–201. 2. *Винокур Г. О.* Филологические исследования. Лингвистика и поэтика / Григорий Осипович Винокур. – М.: Наука, 1990. – 452 с. 3. *Гальперин И. Р.* Текст как объект лингвистического исследования / Илья Романович Гальперин. – М.: Наука, 1981. – 140 с. 4. *Ефимов А. И.* Стилистика художественной речи / Александр Иванович Ефимов. – М.: Изд-во Московского гос. ун-та, 1959. – 447 с. 5. *Задорнова В. Я.* Восприятие и интерпретация художественного текста / Велта Яновна Задорнова. – М.: Высшая школа, 1984. – 152 с. 6. *Кагановська О. М.* Текстові концепти художньої прози (на матеріалі французької романістики середини XX сторіччя): Монографія / Олена Марківна Кагановська. – К.: Вид. центр КНЛУ, 2002. – 292 с. 7. *Степанов Ю. С.* Французская стилистика / Юрий Сергеевич Степанов. – М.: Высшая школа, 1965. – 355 с. 8. *Тураева З. Я.* Лингвистика текста / Зинаида Яковлевна Тураева. – М.: Просвещение, 1986. – 127 с. 9. *Черняховская Л. А.* Информационный инвариант смысла текста и вариативность его языкового выражения: автореф. дисс. на соискание научн. степени докт. филол. наук: спец. 10.02.19 "общее языкозна-ние" / Л. Г. Черняховская. – М., 1989. – 35 с. 10. *Чистяк, Дмитро*. Поняття давньогрецького міфологічного інтертексту і методика його аналізу в художньому тексті / Дмитро Чистяк // Мова та історія. – 2011. – Вип. 159. – С. 4-29. 11. *Hébert L.* Introduction à la sémantique des textes / Louis Hébert. – Paris: Honoré Champion, 2001. – 232 p. 12. *Maeterlinck M.* Petite trilogie de la mort: L'Intruse. Les Aveugles. Les Sept Princesses / Maurice Maeterlinck. – Bruxelles: Luc Pire, 2009. – 303 p.